

TRẺ EM VÀ VẤN ĐỀ NHÀ Ở TẠI CÁC ĐÔ THỊ

LÊ THỊ HẠNH(*)

Hiện nay vấn đề nhà ở cho người nghèo và vấn đề di dời giải tỏa tại các thành thị trong cả nước ta đang là một vấn đề bức xúc đối với nhiều người. Giải tỏa hay không giải tỏa? Làm thế nào để thành phố phát triển mà vẫn đảm bảo được quyền nhà ở của trẻ em? Tôi rất tâm đắc bài báo "Làm ăn có chỗ" của Đỗ Phước Tiến đăng trên mục "Câu chuyện văn hóa" của báo Tuổi Trẻ ngày 20/9/2005: "Có nghĩa là ít nhất phải có 100 hộ với mồ mả tổ tiên phải di dời, khoảng 3 ha đất nông nghiệp bị xóa sổ, khoảng 120 lao động không có việc làm và cả trăm trẻ em phải chuyển trường..."

Dưới đây, ta hãy xem một số trường hợp điển cứu ở các nước lân cận với Việt Nam:

Một vài trường hợp điển cứu

Trường hợp 1: Phá dỡ và di dời giải tỏa tại Metro Manila, Philippines

Di dời giải tỏa người nghèo thành thị ra khỏi mảnh đất của nhà nước hoặc của tư nhân và phá dỡ nhà ở của họ là một công việc đã có từ lâu tại thủ đô của Philippines. Trong khoảng từ năm 1997 đến 2000, có 26.000 gia đình cho rằng đã bị ảnh hưởng bởi sự phá dỡ nhà. Trong năm 2001, con số nhà ở bị phá dỡ giảm đi nhiều, tuy nhiên đến cuối năm cũng có tổng cộng 152.000 gia đình sống trong nỗi đe dọa sẽ bị phá dỡ nhà, một số gia đình thuộc diện các sáng kiến di dời nơi cư trú bất hợp pháp, một số gia đình khác bị giải tỏa để nhà nước thực hiện các dự án cơ sở hạ tầng, kể cả việc xây dựng đường tàu hỏa cao tốc. Cũng vẫn còn nhiều gia đình là nạn nhân của những cuộc phá dỡ bất hợp pháp, khi không có đầy đủ các thủ tục chính thức hoặc không có lệnh phải giải tỏa của tòa án.

Đôi khi, cuộc giải tỏa là bạo lực, bao gồm công an và quân đội. Bạo lực thường nổ ra khi các thủ tục thông báo về việc di dời giải tỏa không được tuân theo hoặc khi việc giải tỏa xảy ra mà chưa có đền bù hoặc tái định cư. Trong khi con số phá dỡ nhà vào năm 2001 giảm xuống, tỷ lệ những cuộc giải tỏa có bạo lực lại tăng lên. Vào tháng 12/2001, hai tổ chức phi chính phủ quốc tế về quyền nhà ở- Tổ chức Centre for Housing Rights and Evictions / tạm dịch là Trung tâm Quyền Nhà ở và Giải tỏa cùng với Tổ chức Asian Coalition for Housing Rights/ Liên minh Quyền Nhà ở Châu Á- đã bày tỏ mối quan tâm sâu sắc về tình hình này, cho rằng việc giải tỏa đã vi phạm các hiệp ước quốc tế về quyền con người đã được phê chuẩn, trong đó có Điều khoản Quốc tế về Quyền Kinh tế, Xã hội và Văn hóa, Công ước về việc Xóa bỏ mọi Hình thức Phân biệt Đối xử chống lại Phụ nữ và Công ước về Quyền Trẻ em.

(*) Thạc sĩ

Trường hợp 2: Di dời giải tỏa tại Mumbai, Ấn Độ

Tại Mumbai, với dân số khoảng 12 triệu người, có một chương trình giải tỏa các "khu ổ chuột" một cách hệ thống. Chỉ tính riêng năm 1998, Tập đoàn Brihanmumbai Municipal Corporation đã giải tỏa 167.000 người ra khỏi nhà.

Ambedkar Nagar là một cộng đồng với 5.000 dân sống tại một vùng đầm lầy trũng được mới vỡ hoang và chịu ảnh hưởng của thủy triều tại mũi phía nam của thành phố Mumbai. Hầu hết người dân tại đây đã đến thành phố làm nghề xây dựng rồi sau đó ở lại thành phố này, biến khu đầm lầy thành một bất động sản có giá trị thông qua công sức lao động của họ. Trong suốt 10 năm qua, dân cư tại cộng đồng này đã phải chịu bị giải tỏa 45 lần. Lần nào cũng vậy, ban phá dỡ nhà đều phá sập một số hoặc toàn bộ những căn nhà tạm bợ, và các thành viên cộng đồng lại tiếp tục dựng nhà lên trở lại. Vào tháng 5/1998, mặc dù đã có lời hứa với luật sư, các công nhân phá dỡ nhà và công an vẫn đến giải tỏa khu này. Một khu tái định cư kế bên khu ổ chuột cũ đã được phân chia cho cộng đồng, tuy nhiên có chưa đến 1/3 số hộ ban đầu được cấp đất. Không có nước, vệ sinh và cống thoát nước. Đa số dân cư không còn chọn lựa nào khác ngoài việc một lần nữa dựng lại chỗ ở bằng tre và các tấm nhựa trên vùng đầm lầy.

Hai tháng sau khi đợt giải tỏa đó, một nhóm nghiên cứu tiến hành nghiên cứu về tình trạng sức khỏe của phụ nữ và trẻ em tại cộng đồng. Trong tổng số mẫu nghiên cứu là 70 trẻ em trong độ tuổi từ 1 đến 5 tuổi, có 46 em bị còi xương và 12 bị hao mòn sức khỏe. Bệnh tiêu chảy và nhiễm trùng đường hô hấp đang lan rộng kể cả bệnh sùng phổi và viêm da. Chỉ một lần bị giải tỏa đã có thể gây xáo trộn sự bình ổn của gia đình. Bị giải tỏa nhiều lần liên tiếp đã làm người dân không còn khả năng hồi phục. Mỗi lần các căn nhà thô sơ của họ bị phá dỡ, nhóm phụ nữ giải thích, họ cần kiếm tiền để dựng lại nhà. Lúc đầu, họ dùng tiền công lao động để mua vật liệu xây dựng, sau đó, họ dùng thâm vào tiền tiết kiệm, rồi đến phải bán những món trang sức ít ỏi của mình và những chậu thau bằng đồng. Vào thời điểm bị giải tỏa năm 1998, hầu hết các hộ gia đình đã cạn kiệt

những thứ nêu trên, và họ phải đi vay mượn bên ngoài. Những món vay với lãi suất cao trên 100%, nhưng cứ chưa trả hết nợ cũ thì lại đến một lần bị giải tỏa kế tiếp và họ phải vay nợ chồng chất.

Việc di dời giải tỏa và tác động đối với trẻ em

Hàng triệu dân cư thành thị trên thế giới đang phải sống trong nỗi lo sợ bị giải tỏa, họ là những người cư trú bất hợp pháp, nhưng cũng có cả những người đang sống trên phần đất mà chính họ cũng không mong muốn. Một cuộc nghiên cứu hộ gia đình tại 6 phường của thành phố Dar-es-Salaam, nước Tanzania, vào năm 1998 cho thấy có từ 10 đến 20% hộ gia đình vừa mới bị di dời giải tỏa trong năm qua. Đọc lại 40 trường hợp bị di dời giải tỏa trên khắp thế giới vào khoảng thời gian từ năm 1980 đến 1993, ta thấy có 8 trường hợp giải tỏa trên 100.000 người; trường hợp lớn nhất là giải tỏa 720.000 người tại Seoul, Hàn Quốc để chuẩn bị cho kỳ thi đấu thể thao quốc tế Olympic.

Điều này không phải chỉ là sự kiện xảy ra một lần rồi thôi; từ năm 1960 đến 1990, có 5 triệu người bị giải tỏa ra khỏi nhà tại Seoul, nhiều người dọn đến nơi khác rồi lại tiếp tục bị giải tỏa thêm nhiều lần nữa, thường là từ những nơi được cấp để cư trú sau lần giải tỏa trước.

Đối với trẻ em, tác động của giải tỏa có thể hủy hoại hơn đối với người lớn rất nhiều. Giải tỏa thường dẫn tới cảnh không nhà cửa và đa số thường dẫn tới biến động chủ yếu về kinh tế. Tài sản có thể bị phá hủy, sự ổn định của gia đình bị xâm hại, sinh kế và việc học hành bị đe dọa và mạng lưới xã hội bị suy yếu đi. Trẻ em đã trải qua giải tỏa thường mô tả lại bạo lực, nỗi khiếp sợ và hỗn loạn của đợt giải tỏa, kinh nghiệm về giấc ngủ gian khổ sau đó cũng như việc các em bị chia cách với nhóm bạn cũ. Các em cũng gặp khó khăn khi ổn định lại đời sống và thường bị chia cách với những mối quan hệ gia đình do bị stress/ căng thẳng và khó khăn về kinh tế.

Hành động: Phong trào Thành phố Thân thiện với Trẻ em

Hành động có thể được chính quyền thành thị thực hiện về quyền trẻ em và để cho

trẻ em có thể tham gia và đóng góp vào các quyết định ảnh hưởng đến đời sống các em đã dẫn đến phong trào Thành phố Thân thiện với Trẻ em. Trong khi chưa có một định nghĩa duy nhất về Thành phố Thân thiện với Trẻ em, nguyên tắc chung là một thành phố được gọi là thân thiện với trẻ em khi thành phố này có thể đảm bảo được các quyền của trẻ.

Một Thành phố Thân thiện với Trẻ em xây dựng và củng cố các sắc lệnh nhất quán với Công ước về Quyền trẻ em và dành ưu tiên cho trẻ em, đặc biệt trong việc cung cấp các dịch vụ cơ bản và phân bổ tài nguyên. Mục đích của sáng kiến này nhằm tiếp cận đến tất cả trẻ em thành thị, chứ không chỉ là những em nghèo và bị loại trừ và nhằm phổ biến các phương thức mới để thực hiện, kể cả cách tiếp cận có sự tham gia của trẻ. Để đạt được điều này, sáng kiến Thành phố Thân thiện với Trẻ em khuyến khích chính quyền các quốc gia và trợ giúp chính quyền thành thị để cung cấp chính sách luật pháp và khung định chế cần thiết.

Các yếu tố chính trong việc thực hiện một thành phố thân thiện với trẻ em

Tại mọi miền trên thế giới, một thành phố tôn trọng quyền trẻ em là một thành phố phải có:

■ Tất cả trẻ em đều tiếp cận được các dịch vụ y tế và giáo dục cơ bản với chi phí ở mức có thể chi trả được và có chất lượng tốt, nước sạch, vệ sinh và rác thải được dọn sạch;

■ Chính quyền địa phương cần đảm bảo các chính sách, sự phân bổ tài nguyên và mọi sáng kiến cũng như hành động từ các cơ cấu nhà nước đều được thực hiện vì lợi ích tốt nhất của trẻ em tại địa phương đó;

■ Môi trường và điều kiện sống an toàn, nuôi dưỡng sự phát triển của trẻ em mọi lứa tuổi với những cơ hội được vui chơi, học hỏi, tương tác xã hội, phát triển tâm lý xã hội và văn hóa;

■ Một tương lai bền vững với những điều kiện kinh tế và xã hội công bằng, và được bảo vệ tránh những ảnh hưởng rủi ro về môi trường và thiên tai;

■ Trẻ em có quyền tham gia vào việc ra những quyết định ảnh hưởng đến đời sống các em và trẻ em được có cơ hội bày tỏ ý kiến;

■ Đặc biệt lưu ý đến trẻ em bị thiệt thòi, như những em làm việc và sinh sống trên đường phố, trẻ bị bóc lột tình dục, trẻ khuyết tật hoặc trẻ không có chỗ dựa gia đình thích hợp;

■ Không phân biệt đối xử về giới, chủng tộc, tình trạng xã hội hay kinh tế.

Kết luận

Để hành động, ta cần có hiểu biết chuyên môn về đô thị và về trẻ em - hiểu biết về những đe dọa của thành thị lên phúc lợi của trẻ và cũng cần hiểu biết về khả năng đáp ứng hiệu quả nhất của các hộ gia đình thành thị, cộng đồng và chính quyền.

Chìa khóa của công tác xóa nghèo thành thị nằm trong sự phát triển của các thành phố thân thiện với trẻ em, ở nơi đó các quyền trẻ em được đặt lên hàng ưu tiên trong phân bổ ngân sách, lập kế hoạch và phân bổ tài nguyên và ở nơi đó tiếng nói của trẻ em thông báo cho ta biết về một tiến trình dân chủ.

[Trích dịch từ UNICEF. Poverty and Exclusion Among Urban Children. Innocenti Digest No. 10, November 2002.]